

László Beáta Lília

PORCELÁN

Kincses Réka: *A Pentheszileia-program*, ARIEL Ifjúsági és Gyermekszínház, Marosvásárhely

A marosvásárhelyi Ariel Színház nemcsak gyermek, illetve ifjúsági előadásoknak biztosít játéktérrel, hanem nagyobb lélegzetvételű és kísérleti jellegű, felnőtteknek szóló produkciók bemutatását is vállalja az underground program keretén belül. Kincses Réka alkotása mitológiai történetekből, valamint Heinrich von Kleist *Penthesileiájából* táplálkozik, ingoványos és burjánzó viszonyokkal fonódik egyfelvonásos, nyers tragédiává. Ő maga dönt *A Pentheszileia-program* cím mellett, és előadását joggal tekinthetjük egy konvenciókat felrúgó, lendületes projektnek, egy kísérletnek, melyben a szerző/rendező teret enged a keresésnek és tabuknak. Az előadás kiemelten vizsgálja a családi minták követésének törvényszerűségeit, a matriarchális családon belüli viszonyrendszereket, a megélt és elvesztegetett idő problematikáját valamint az egyéni szabadság és a társadalmi konvenciók ütközését.

Kincses Réka a nőt helyezi a középpontba, teszi ezt az előadóművészet szinte minden elemén keresztül. Férfi szereplőit mint előre felhúzható bábokat, egy-egy gondosan kidolgozott jellemvonással engedi be a plastikus játéktérbe, hogy összetett és mély női figuráit komfortzónájukból kilökjék és új – a legtöbb esetben kényelmetlen – helyzetekbe hozzák.

Pentheszileia (Pál Emőke) füledt albérletben él. Könyvei, illatszerei, elszívott cigarettacsikkei mint életének kis darabkái hevernek rendezetlenül óriási ágya körül. Ő rezzenéstelen arkifejezéssel olvas. Olvasmányélményei múltbéli képeket hívnak elő, olyan családi eseményeket, mint például a nagyszülei esküvője körüli kálvária. Ezeket nem élhette át, viszont képzelőereje annyira erős, hogy ősei máris kilépnek a sötét feledésből, és életre kelnek.

A kimondott szöveg szikár és könyörtelen. Pentheszileia obszcén kifejezésekkel teletűzdelt monológja a családjáról szól, de ugyanakkor határozott képet mutat az amazon lányról, aki magabiztos, és tudja, mit jelent a szeretetlenség és a szenvedés. Nagyapjáról undort keltő, erotikus történeteket mesél, amelyeket valószínűleg nagyanyjától hallott még gyerekkorában, de nem utálkozik, sokkal inkább közömbös iránta, és távolságtartó.

A szín elsötétül, megszakad a gondolatmenet, és minden az izzó jelenbe zuhan. Ami ugyanolyan szennyes és keserű, mint Pentheszileia felmenőinek sorsa. Ennek az ifjú lánynak ismét abortuszon kell átesnie, és ahogy ott fekszik az ágyán, szétvetett lábakkal, vérvörös pokróccal a derekán, megdöbbsenni, sajnálkozni szeretnénk, de ezt nem engedi. Rögtön kijelenti, hogy nem fél, nem hisztizik,

nem panaszkodik: a legjobb abortusz-páciens. Ezzel a jelenettel indul el a láva, amely végigtűzel az előadáson, az elvetélés pillanatáig. Az időrendi sorrend elveszíti érvényességét, a színészek olykor karaktert cserélnek, a belső konfliktusok felhevülnek. A következő képek sejtelmesek és szürrealisztikusak, minden bizonnyal a hánykolódó Pentheszileia zűrzavaros fejében vagyunk, és mindent az ő szemszögéből érzékelünk. Ez a zilált családja és az ő szerelmi kapcsolata a költővel ugyanolyan nyers és rideg, mint a főszereplő karaktere.

Akhilleusz (Bartha László Zsolt), a költő nem csupán egy férfi a sok közül, ő az egyetlen, akinek a közelsége elviselhetővé teszi Pentheszileia fájdalmát. Szertelen és hedonista művészlélek, akinek az életét, akár a Pentheszileiaét a folyamatos keresés és sóvárgás motívuma határozza meg. De a néző ebben a viszonyban sem azonosulhat a főhősnővel, ugyanis az rögtön az elutasító, merev nő mutatja. Pentheszileia képtelen az önzetlen és odaadó szeretetre, amint felolvadni látszana, undorodni kezd Akhilleusztól, de legfőképpen saját magától, hogy gyengének és gyöngédnek látszik. A szakítás mozzanata után felsejlik, hogy a költő is ugyanúgy fogoly a mások és a maga által felállított elvárások csapdáiban: elég egy telefonhívás, és hazarohan feleségéhez, lemondja a Pentheszileiával tervezett párizsi útjukat.

A keresést és kettejük egymásra találását idézik fel a következő jelenetek. A bujaság és a vadság mágnesként löki őket egymás ajkaira, de már ismerjük a kapcsolat keserű lezárását. Ez a visszafele folyó lávafolyam egyre nagyobb robajjal hömpölyög és feléget mindent, ami az útjába kerül, mintegy beleolvadnak a lány családjának történetei is. Pentheszileia a nagyapját keseredett, torz öregembernek látja, aki szófogadó gyerekként kuncsorog a felesége (Monica Ristea) mellett, és félénken simítja ki-fejezéstelen arcát annak szoknyájához. Már az esküvője napján megcsalta a menyasszonyát, utána is törzsvendég volt a kuplerájban és egyéb cselédlányoknál, viszont öregkorára csak a zsörtölődő felesége és a beletörődés maradt. Meszesi Oszkár távolba révedő tekintete, begörbített háta, mellkasa előtt átölelt csontos térdei nemcsak szánalmassá, de érdekessé teszik ezt az életébe belerozsdásodott embert. Lassú, szaggatott és remegő mozdulatai mögött egy néhai, előlünk eltakart egyéniség rejtőzik – ez titokzatossággal tölti meg. Egyetlenegyszer szakad fel belőle valamiféle betegesen hörgő nevetés, felesége azt is elfojtja. Nyomorúságos jelenét mutatja az a gesztus is, ahogyan hitvese egészséges, puha kezével az ő kopasz és horgas fejét simogatja.

A nagyanya ennél már sokkal szókimondóbb, teljesen rátelepszik az egész családra. Tikkasztó és szikár tanácsai az életről, a hagyományokról ott visszhangzanak lánya, majd unokája fejében is. Erőszakos és kívülről rendíthetetlen kőszikla, ám rengeteg verejtékebe kerülhetett, míg legyűrte torkán a felgyülemlett keserűséget. Értékrendje törhetetlen, és ezzel mindenki tisztában van. Monica Ristea harcias öregasszonyt jelenít meg. Karakterének rendkívüli mélységeit minél nagyobb egyszerűsége törekedve hámozza ki: hektikusan törölget egy fémből készült, zörgő ketyerét, bágyadtan cirógatja férje kopasz fejét, és amikor hosszú fekete ruhájával végignyúlik az asztallán minősült ágyon, azt az érzést kelti, mintha önszántából süppedne ravatalára. Az előadás egyik legmeghatóbb jelenete, amikor kisimult arccal, könnybe lábadt szemekkel egészen közel lép a nézőkhöz, és mély hitvallását szórja szét a teremben.

Pentheszileia apja (Bartha László Zsolt) a család legkomikusabb figurája: jelmeze a bohóc figuráját idézi, infantilis megjegyzései, izgága lépései, cinkos vigyora az előadás előrehaladtával egyre visszataszítóbbnak láttatják őt. A feleség ebben a kapcsolatban is harcias, bár fölötte is uralkodnak – az anya markáns jelenléte lehetetlenné tesz bármiféle intimitást a házban, ahol mindannyian élnek. B. Fülöp Erzsébet tökéletesen azonosul ezzel a karakterével is, mely olyan összetett egyéniséggé dagad, hogy olykor a főszereplő önkényuralmát is eltompítja. A múltban vonzó és fiatal; hátgerincét vadítóan a falnak tapasztja, egyik lábfejét csábosan felemeli, állát büszkén előrébb tolja – így várja kedvesét. Anyaként már sokkal lehetetlenebb alak, aki a hétköznapi problémákon nem képes túllátni.

Kétségtelen, hogy az édesanya a legfontosabb Pentheszileia számára. Ő az egyetlen, akivel soha nem szakad meg a kapcsolata, ezt igazolja az a tény is, hogy rendszeresen beszélgetnek Skype-on. Az anya véget nem érő panaszkodásai a férje elviselhetetlenségéről fanyar és groteszk humort csem-

pésznek az egyik legmegdöbbentőbb jelenetbe – amikor nyilvánvalóvá válik előttünk, hogy Pentheszileia megint megakadályozza egy gyerek megszületését. A laptop az ágyon, a video kivetítve a falra kerül. B. Fülöp Erzsébet naturalista játéka kifogástalan. A színes hajcsavarok és elnyűtt kabátja nincstelenségről árulkodnak, számonkérő hangneme, szitkozódása és elégedetlensége eltaszítják, és eközben magához láncolják lányát. Mindketten magányosak, érzelmileg instabilak.

Ez a „virtuális anya” mindvégig ott lebeg a levegőtlen lányszobában, de nemcsak ráncosan, tászkás szemekkel, lerongyosodva, hanem piros ruhájában, csinosan, üdén és frívolan is, mint amikor jövődöbelijét várta. Ilykor a két nő kapcsolatát az odaadó egymásra találás jellemzi, ilyenkor az anya simogatja lánya homlokát, gyönyörködik benne, és szorosan átölelik egymást, szinte egy testté és lélekke olvadnak, máskor viszont a kibíratatlan, féltő és féltékeny anya ott toporzékol az ágy alatt a fiatal szerelmesek együttlétekor.

A homályos emlékekből kirajzolódó anya alakja összemosódik a digitálisan jelenlévő anyával. Pentheszileia lázasan kaparja össze a valamikori anyaiidealról fennmaradt emlékeit, csak ezeket szeretné maga mellett látni és érezni, de a Skype-beszélgetés által megteremtett valóságos anya aurája éppoly intenzív és meghatározó. Az előzetesen rögzített videofelvétel és Pál Emőke pillanatnyilag megformált verbális és nonverbális jelzései azt az illúziót keltik, mintha valóságos párbeszéd jönne létre a két fél között. A zárójelenetben ismét visszatér ez a fajta közlésforma, de gyökeresen más jellegű és hangulatú üzenettel: tökéletes harmóniát és elfogadást közvetít. Mintha egy falra függesztett poros fénykép elevenedne meg az anyáról. Haja gondosan elrendezett, arcvonásai kisimultak, ajkain fakó mosoly. Szőke, göndör fűrtös kislány jelenik meg a mozgókép bal alsó sarkában, odasimul édesanyjához. Pentheszileia pillanatokig csak borzongva figyeli anyját, majd a kislánnyal együtt ő is közelebb lép, és szomjasan rátapad a falra, amelyen anyját látjuk kivetítve.

A terapeuta (Meszesi Oszkár) lehetne Pentheszileia egyetlen barátja, de nem lép ki hivatási szerepköréből, így még hangsúlyosabbá teszi a lány magányát. Az általa alkalmazott terápiás tevékenységek (pl. plüssállatok elhelyezése a térben) redundánsak, lazítják az előadás korábban kifeszített energiavonalait.

Cristina Grigoraș díszlet- és jelmeztervező markáns színekkel dolgozik – túlnyomórészt feketével és vörössel, melyek intenzitását a szürke különböző tónusaival és pasztellszínekkel enyhíti. A fekete, minimálisan bedíszletezett játéktérben hatalmas ágy/asztal, néhány fából készült kicsi valamint egy irreálisan felnagyított szék, a jobb hátsó sarokban szétszórt utazótáskák valamint egy kopottas

Kincses Réka: A Pentheszileia-program. ARIEL Ifjúsági és Gyermekszínház, Marosvásárhely. Fotó: Sebesi Sándor

gyertyatartó látható. A vörös pokrócos ágy már az előadás legelején a bűn és a gyilkosság helye lesz. Később láthatjuk, hogy a szerelem és a vágyak melegágya is, Pentheszileia legszemélyesebb és leglényegesebb mozgástere, amibe csak a költőnek és az anyának van bejárása.

Pál Emőke érzelemgazdag játékát erős és folyamatos színészi jelenlét valamint tudatosság jellemzi. Rengetegszer támaszkodik a hangjára a túlradó érzelmek közvetítésében. Egy rövid felvonás alatt is képes megmutatni karakterének sokrétűségét, és a többi színészhez hasonlóan több szerepet játszik. Ezek a gyakori és gördülékeny szerepcserék felgyorsítják az előadás ritmusát, és izgalmassá teszik a játékot.

A stilizált közegnek, a stúdiókörülményeknek és a letisztult, magabiztos színészi játéknak köszönhetően az előadó és a néző között intenzív kapcsolat alakul ki, noha nem érezik a nézőtérre közvetlen megszólítás a színészekről, csak megértést fürkésző tekintetek, segítségért könyörgő, mély csendek és személyes zónánkba való behatolások.

Az előadás nem követ pontosan megrajzolt ívet, nem érzékelhető karakterfejlődés, szinte ugyanoda tér vissza, mint ahonnan elindult, pedig különböző mérföldkövekhez, újabb felismerésekhez és változásokhoz kellene vezessenek a főhőst behálózó külső hatások és belső konfliktushelyzetek. Mindamelllett, hogy nincs egyértelmű és feszes tetőpont sem, és a szöveg néha megalapozatlanul hemzseg az obszcén kifejezésekben, a produkció több olyan apró finomságokkal teli jelenetet vonultat fel, amely költői és festői hangulatot sugall. Az egyik ilyen jellegzetes kép a vőlegénystátusba lépő nagypapa és a cseléd lány (Monica Ristea) tiltott viszonya. A kimondott szavak semmit nem hagynak a sejtés szintjén, viszont képileg azt látjuk, hogy a férfi hozzá sem ér a nőhöz, csak a kezében lévő fémtálcát nyalogatja. Egy másik gyönyörű pillanat, amikor az amazonkirálynő a magas székre mászik, és ott trónolva küldi el Akhilleuszt, aki fájdalmában egy könyvből kiszakított papírlapot gyűr szájába, és nem engedi, hogy felszakadjon tüdejéből egyetlen piszenés sem. Amikor már minden veszni látszik, Pentheszileia ordítani szeretne, de csak egy vérszegényen elcsukló sikoly maradt benne. Ezt a végső összeomlást több szokatlan cselekvés előzi meg, mint például az a megnyilvánulása, hogy a homlokát lassan, de szigorúan betartott ritmusban a falhoz ütögeti, vagy teljes erejéből rá-rávigózik törekeny testével a kemény ágymatracra, vagy üvöltve olvassa fel anyjának a Bibliából a szeretet himnuszát. Ebben a miliőben a karácsonyi ebédnek nem a zsíros libasültekről, csillogó karácsonyfákról, hanem a ritka csendről és az összekoszolódott életek tisztába öltöztetéséről kellene szólnia, de felindultságában az anya (B. Fülöp Erzsébet) a porcelán csészealjakat a falhoz csapja. Az apró szilánkok úgy szóródnak szét a padlón, mint a női tartás, hatalom és józanság ebben a tikkadásig tisztességesnek mutató örmény családban.

A zárt jelenetek lazán, de a kollázsszerű szöveg által pontosan megrajzolt körvonal mentén, szépen illeszkednek egymás mellé, fokozott figyelmet feltételezve a befogadó részéről. A megjelentetett képek és a megteremtett hangulatok sajátos és meghökkentő szférát lehelnek a néző köré, mely nem feltétlenül tudatos interpretációk során, hanem intuícióink révén képes mély nyomot hagyni bennünk.

Kincses Réka: *A Pentheszileia-program*

Rendező: Kincses Réka

Dramaturg: Rácz Erzsébet

Díszlet, jelmez: Cristina Grigoraş

Videó: Sebesi Sándor

Szereplők: Pál Emőke, Bartha László Zsolt, Monica Ristea, B. Fülöp Erzsébet, Meszesi Oszkár.